

Universitatea Babeș – Bolyai Cluj Napoca
Facultatea de Sociologie și Asistență Socială

**Relația părinte – copil în contextul separării
partenerilor conjugali**

Rezumatul tezei de doctorat

Îndrumător:

Profesor universitar doctor Petru Iluț

Doctorand

Ionela - Raluca Crișan

Cluj Napoca
2010

Cuprinsul tezei

INTRODUCERE.....

CAPITOLUL 1. RELAȚIA PĂRINTE COPIL ÎN CONTEXTUL SEPARĂRII PĂRINȚILOR.....

- 1.1 Separarea partenerilor conjugali și relația părinte – copil: precizări terminologice.....
- 1.2 Relația părinte – copil și bunăstarea psihologică a copilului.....
  - 1.2.1 Dinamica relației părinte copil: atribuirii, atașament și comunicare.....
  - 1.2.2 Relația părinte – copil în contextul conflictelor interparentale și a divorțului.....
  - 1.2.3 Relația părinte – copil, bunăstarea copilului și situația financiară a familiei.....
- 1.3 Copiii în contextul separării părinților și de părinți.....
  - 1.3.1 Efectele divorțului asupra copiilor.....
  - 1.3.2 Copiii în familii transnaționale.....

CAPITOLUL 2. SOCIALIZAREA.....

- 2.1 Socializarea: considerații generale.....
- 2.2 Abordări teoretice ale procesului de socializare.....
- 2.3 Procesele și rezultatele socializării.....
- 2.4 Instanțe socializatoare.....

CAPITOLUL 3. ROLUL FAMILIEI ÎN VIAȚA COPILULUI. DIVORȚUL ȘI MIGRAȚIA CA PROCESE CE POT AFECTA RELAȚIA PĂRINTE – COPIL.....

- 3.1 Perspective teoretice asupra divorțului.....
- 3.2 Teorii despre migrație.....
- 3.3 Teorii despre efectele divorțului asupra copiilor.....
- 3.4 Relația părinte – copil în contextul migrației: perspective emergente.....

CAPITOLUL 4. CALITATEA RELAȚIEI PĂRINTE – COPIL ȘI MODIFICAREA STRUCTURII FAMILIEI: INVESTIGAȚII EMPIRICE ÎN JUDEȚUL CLUJ.....

- 4.1 Efectul separării de părinți asupra stimei de sine.....
  - 4.1.1 Premise teoretice.....
  - 4.1.2 Metoda și eșantion.....
  - 4.1.3 Rezultate, discuție și direcții viitoare de cercetare.....
- 4.2 Relația părinte copil și adaptarea copilului: o abordare cantitativă.....
  - 4.2.1 Teorii și cercetări anterioare.....
  - 4.2.2 Metodologie.....
  - 4.2.3 Rezultatele cercetării.....
  - 4.2.4 Discuție: rezultatele în contextul altor cercetări.....
- 4.3 Inserția în rețeaua clasei a copiilor cu dificultăți familiale.....
  - 4.3.1 Premise teoretice și cercetări anterioare.....

4.3.2 Eșantion și instrument.....
4.3.3 Rezultate .....
4.3.4 Interpretarea rezultatelor și concluzii.....
4.4 Considerații finale.....

CAPITOLUL 5. CONCLUZII.....

BIBLIOGRAFIE .....

ANEXE .....

Anexa 1: Model teoretic.....
Anexa 2: Chestionar .....
Anexa 3: Tabele de frecvențe.....
Anexa 4: Drepte de regresie.....
Anexa 5: Chestionar .....

Cuvinte cheie: familie, divorț, familie transnațională, migrație, relația părinte – copil, sănătate mintală, stima de sine, comportamente sanogene, fumat, alcool, adaptare școlară,

Rezumatul tezei:

Subiectul tezei este influența divorțului și a migrației asupra calității relației dintre părinți și copii, și, mai departe, posibilele influențe ale calității acestei relații asupra stimei de sine, consumului de alcool și tutun și adaptării școlare a copiilor.

Lucrarea începe cu o introducere care conține motivele pentru care este important ca această temă să fie studiată dar și modelul teoretic și continuă cu primul capitol care este alcătuit din trei subcapitole. Primul dintre acestea definește termenii cheie ai lucrării și succinte descrieri ale ramurilor sociologiei de un provin acești termeni. Al doilea subcapitol conține o analiză a literaturii sociologice care s-a axat pe calitatea relației părinte copil și efectele sale asupra bunăstării psihologice a copiilor, în vreme ce ultimul subcapitol analizează literatura sociologică referitoare la efectele divorțului asupra copiilor și situația copiilor din familiile transnaționale. Al doilea capitol se referă la socializare ca proces în general, dar și la situația copiilor care se socializează în condițiile absenței unui părinte. Al treilea capitol este teoretic și conține patru subcapitole structurate astfel: primul este despre teoriile care explică divorțul, al doilea se constituie într-o scurtă analiză a teoriilor despre migrație, al treilea conține o sinteză a teoriilor sociologice utilizate în vederea explicării efectelor divorțului asupra copiilor iar ultimul subcapitol este o încercare de realizare a unei legături între sociologia familiei și sociologia migrației în vederea explicării efectelor migrației asupra copiilor. Capitolul patru conține trei cercetări: una calitativă, realizată pe baza de interviu, una cantitativă, realizată pe bază de chestionar, efectuată pe un eșantion aleator de copii din județul Cluj, și o a treia care analizează legătura între calitatea relației părinte copil și cum este perceput acesta din urma de colegii de clasă. Concluziile subliniază rezultatele cercetărilor și oferă direcții viitoare de cercetare.

Primul subcapitol al capitolului unu conține referințe la cele trei domenii ale sociologiei care oferă aparatul conceptual al acestei teze: sociologia familiei, sociologia migrației și sociologia copilăriei. Din sociologia familiei putem extrage definiția grupului familial, care este „grup social format dintr-un cuplu căsătorit și copiii acestuia” (Mihăilescu, 1993) și definiția divorțului, ca „modalitate prescrisă social și legal de disoluția a căsniciei” (Mihăilescu, 1993). După definiții am discutat pe scurt evoluția ratelor de divorț, care în prezent este relativ stabilă. Sociologia copilăriei intervine în

economia acestei lucrări pentru că a popularizat și susținut ideea de a privi copiii ca fiind actori sociali, „activi, creativi, care își produc propria lor cultură, unică” (Corsaro, 2008), ceea ce ne permite să discutăm rezultatele cercetărilor efectuate pe eșantioane de copii. Tot în acest context aflăm că familiile recompuse nu sunt o noutate, căci în trecut structura grupului familial domestic se modifica datorită deceselor. Sociologia migrației este relevantă pentru că fenomenul este masiv, atât la nivel global cât și la nivel național, iar apariția efectelor sociale este inerentă. Conceptul de transnaționalism derivă din sociologia migrației și poate fi definit ca „procesul prin care oamenii stabilesc și mențin relații socioculturale care transcend granițele sociopolitice” (Glick-Schiller și alții., 1992 cf. Ferro, 2009). O familie este transnațională dacă părinții sunt căsătoriți însă membrii familiei sunt separați unii de alții datorită plecării la muncă în străinătate. Este important de precizat că posibila legătură (nu a fost încă studiată suficient ca să putem spune că există însă există unele date (Sandu, 2006; Toth și Toth, 2007) care susțin testarea acestei ipoteze) între tema divorțului și cea a migrației stă în faptul că problemele financiare care stau la baza migrației pentru muncă se asociază cu conflicte în cuplu și favorizează apariția divorțurilor.

Calitatea relației părinte copil și influențele acesteia asupra bunăstării pot fi evaluate în diferite variante. Una dintre aceste variante este evaluarea acestor raporturi prin intermediul dispozițiilor atribuite de părinți copiilor lor, abordare relevantă în contextul în care trăsăturile atribuite de părinți copiilor influențează formarea imaginii de sine. Dix (1993) apelează atât la cunoștințele despre atribuire cât și la cunoștințele referitoare la socializare pentru a caracteriza relația părinte - copil. Atribuirile asociate copiilor depind de scopurile, dispozițiile și abilitățile sociale ale părinților și influențează sistematic comportamentul copiilor. Odată formulate, atribuirile dispoziționale ale adulților influențează atitudinea lor față de copii pe de o parte, și percepția copiilor față de propria persoană și față de comportamentul pe care ar trebui să îl adopte. Concluziile studiului arată cât de importantă este corectitudinea atribuirilor și adecvarea acțiunii părinților, pentru că modul în care părinții percep comportamentul copiilor influențează atitudinea acestora față de ei. Dawber și Kuczinski (1999) arată cum atitudinea mamelor față de propriii copii este diferită de cea față de alți copii, în primul caz având mai degrabă scopuri pe termen lung decât în al doilea. Ooi și colegii săi (2006) arată că

atașamentul părinte – copil servește ca factor de protecție împotriva comportamentului agresiv. Comunicarea părinte – copil scade șansele ca aceștia din urmă să consume droguri iar Miller – Day și Dodd (2004) analizează modele de comunicare părinte – copil pe acest subiect. Steittmatter și Jones (1982) analizează influența stilului parental asupra stimei de sine a copiilor, și arată că acei copii care își percep părinții ca fiind mai puțin autoritari și mai democrațiici au stima de sine mai ridicată. Următoarea parte se referă la relația părinte – copil în contextul conflictelor interparentale și a divorțului, așa cum este reflectată în studiile sociologice. Amato și Sobolewski (2005) arată că apropierea de părinți ușurează adaptarea psihologică în urma divorțului iar Kari Moxnes (2003) a observat că cei mai mulți dintre copiii care mențineau legătura cu tatăl sunt mulțumiți. Shek (2000) a realizat un studiu care ne arată cum calitatea relației maritale prezice bunăstarea părinților, iar calitatea relației maritale în cazul tatălui și bunăstarea psihologică a acestuia prezice relația tată - copil. Deosebirea între rezultatele acestui studiu, realizat în spațiul cultural asiatic, și cele realizate în spațiul cultural euro-american este faptul că în acest caz bunăstarea copilului depinde mai mult de calitatea relației cu tatăl. Un factor cu puternice influențe asupra bunăstării copilului, prezent în multe studii, este situația financiară, iar Shek (2005) arată că bunăstarea psihologică a adolescenților care au bunăstare financiară este mai bună decât a celor care au probleme.

A treia parte a primului capitol se axează pe situația copiilor în contextul separării de părinți, separare ce poate fi cauzată fie de divorț, fie de migrație. Guttman (1993) reia rezultatele unor studii care arată că procesele din cadrul familiei influențează bunăstarea copilului mai mult decât tipul familiei, iar lucrările mai vechi (Hess și Camara, 1979 cf. Guttman, 1993) arată că cel mai puternic predictor al bunăstării copilului este relația părinte – copil. Totuși, ca medie, copiii din familiile divorțate au anumite scoruri de adaptare mai mici decât ceilalți copii, dar studiile au anumite limite. Terry Arendell (1992) arată că tații divorțați au explicat absența tatălui ca o consecință directă a divorțului, ca o variantă de acțiune viabilă, un răspuns la condițiile divorțului și este întemeiată datorită condițiilor divorțului. Fine, Coleman și Ganong (1999) au analizat procesul de definire al rolului de părinte vitreg cu ajutorul metodei social constructiviste, și au observat că părinții vitregi și copiii respectivi au idei diferite despre ce presupune rolul de părinte vitreg, chiar după mai mulți ani petrecuți împreună iar consensul

membrilor familiei asupra a ceea ce înseamnă rolul de părinte vitreg este asociat într-o măsură moderată de adaptarea copiilor. Eileen Spillane – Greco (2000) a realizat un studiu de caz care arată cum pot fi atenuate efectele negative ale divorțului cu ajutorul terapiei. Kari Moxnes (2003) a prelucrat interviuri realizate cu copii și a analizat cum gestionează aceștia divorțul părinților, riscurile, schimbările și stabilitatea resimțite de copii pe parcursul procesului de separare a părinților. Declinul financiar al familiei reprezintă un factor de risc pentru copii. Flowerdew și Neale (2003) discută, reexaminează și clarifică noțiunea de „tranziții multiple” și propun ca subiectul analizei să se deplaseze de la divorț la procesele asociate (cele legate de școală, prieteni, moarte, boală, șomaj, dificultăți financiare, sarcini casnice). În urma analizei interviurilor realizate cu copii a rezultat că problemele asociate divorțului țin de mutarea într-o nouă locuință, gestionarea relației cu părinții vitregi, negocierea unor noi reguli legate de bani sau de rutina zilnică, gestionarea relației cu noii frați vitregi sau gestionarea spațiului. Pentru unii copii adaptarea este ușor de realizat datorită unei bune calități a relațiilor intrafamiliale, a unei bune inserții în cadrul mai larg al relațiilor sociale și a unei eventuale cooperări a părinților divorțați, deci tranzițiile sunt cu ușurință „prelucrate” de către copii dacă sunt lente și dacă copiii sunt înconjurați de adulți care alcătuiesc rețele sociale cooperante. Amato (2003) realizează o paralelă între rezultatele unor anchete sociologice și unele calitative realizate de Judith Wallerstein. Comparatia celor două tipuri de rezultate arată că cele mai multe studii, în concordanță cu studiile lui Wallerstein în versiunea moderată, converg spre ideea că divorțul părinților reprezintă un factor de risc pentru bunăstarea psihologică la maturitate; o altă idee comună este aceea care arată că divorțul părinților este un factor de risc pentru căsnicia copiilor; copiii din familiile divorțate au legături mai slabe cu părinții și se ajută reciproc mai puțin. Per ansamblu, se poate spune că rezultatele cercetărilor susțin versiunea moderată a concluziilor lui Wallerstein. Baum (2006), într-un studiu de caz, descrie eșecul unui bărbat de a mai fi tată după ce a încetat a fi soț. Amato și Booth (1991) arată că în măsura în care calitatea relației părinte – copil este una bună riscurile pe care le implică divorțul sunt relativ mici. Ross și Mirowsky (1999) arată că efectele divorțului asupra sănătății mintale sunt mediate de implicarea școlară și dificultățile economice. Avenevoli, Sessa și Steinberg (1999) ilustrează perspectiva ecologică. Independent de etnie, statut socioeconomic sau

starea civilă a părinților, adolescenții ai căror părinți sunt primitivi, consecvenți și democrați au note mai mari la școală, mai multă încredere în propria persoană, au scoruri mai mici la indicatorii anxietății și depresiei, și au mai puține șanse să se implice în activități delictive. Amato și Sobolewski (2001) arată că efectele negative ale divorțului asupra sănătății mintale ale copiilor sunt mediate de trei procese: situația socio-economică (prin educație și venit), calitatea relației părinte-copil și instabilitatea relațiilor, iar din punct de vedere statistic cel mai puternic efect este acela al calității relației părinte – copil. Kirby (2002) arată că din punct de vedere statistic este clar că există asociere între divorțul părinților și fumat. Trecând la rezultatele unor metaanalize, McLanahan (1999) arată că, în medie, copiii care cresc fără tată sunt mai puțin adaptați decât copiii care se dezvoltă avându-i alături pe ambii părinți. De asemenea, Hetherington (1999) arată că în medie, copiii ai căror părinți au divorțat sau trăiesc în familii conflictuale au mai multe dificultăți de adaptare decât cei care trăiesc în familii intacte și nonconflictuale. Marsiglio și colegii săi (2000) arată că este importantă calitatea interacțiunii tată – copil, iar tații joacă un rol important în viața copiilor în măsura în care comportamentul și atitudinea față de copil sunt adecvate, iar stilul parental adoptat este democratic. Amato (2000) remarcă faptul că majoritatea studiilor, indiferent de perspectiva teoretică adoptată explicit, includ presupunerea că divorțul este un proces stresant pentru cei implicați și necesită adaptare. În fine, Kelly (2003) grupează factorii de stres care însoțesc divorțul părinților în următoarele categorii: separarea inițială, conflictul interparental, ineficiența părinților, pierderea unor relații importante și diminuarea oportunităților economice.

În ultima parte a capitolului întâi vom discuta despre copiii din familiile transnaționale. Parrenas (2001) analizează impactul emoțional al distanței și modalitățile de gestionare, dar include și perspectiva copiilor. Aceștia sunt în conflict cu părinții pe trei planuri: copiii nu sunt de acord că bunurile materiale ar înlocui dragostea, au impresia că părinții nu sunt conștienți de eforturile depuse de ei pentru a menține integritatea familiei și le reproșează mamei vizitele prea rare (petrec împreună cam două luni la patru ani). Unii copii prețuiesc apropierea de mama lor mai mult decât beneficiile materiale, și le privesc ca excluzându-se reciproc. Toth și Toth (2007) arată mai mult de 80% dintre copii vorbesc cu părinții plecați cel puțin săptămânal, despre

rezultatele școlare ale copiilor, relațiile intrafamiliale și diverse dorințe ale copiilor. Mai mult de 70% dintre copiii care au părinți plecați la muncă descriu relația lor cu părinții ca fiind foarte bună însă plecarea unui părinte este asociată cu o relație de calitate mai slabă cu părintele rămas. În ceea ce privește efectul plecării părinților asupra sănătății psihice ni se spune că „copiii cu ambii părinți plecați sau doar cu mama plecată au raportat în mai mare măsură prezența frecventă a unor sentimente de deprimare” (Toth și Toth, 2007, p.24), deci absența mamei creează mai multe probleme decât cea a tatălui. Mai multe cercetări au arătat că plecarea părinților la muncă are efecte negative asupra notelor copiilor (Bădescu, Stoian și Tănase, 2009; Tufiș, 2007).

Al doilea capitol al tezei descrie procesul de socializare. Acesta este definit ca “procesul prin care individul, în interacțiune cu semenii săi, acumulează deprinderi, cunoștințe, valori, norme, atitudini și comportamente” (Rotariu și Iluț, 1996, p.91). Pentru desfășurarea procesului de socializare este necesar ca anumite condiții să fie îndeplinite: existența unei societăți, în cadrul căreia va avea loc socializarea copilului, o moștenire biologică sănătoasă (există impedimente fizice și mai ales mentale care pot împiedica socializarea unui individ) și natura umană. Orice societate are un set de norme și valori. Normele sunt reguli implicite care definesc comportamentul în diferite situații. Valorile țin de ceea ce este dezirabil și joacă rolul de criterii pentru norme. Statusul reprezintă poziția în structura socială iar rolul cuprinde comportamentele așteptate de la cel care deține un status (Elkin și Handel, 1984). Putem aplica teoria socializării pentru a explica mecanismele prin care divorțul părinților poate afecta copiii. Cea mai importantă presupunere a acestei teorii este aceea că sprijinul, supravegherea și modelele de comportament oferite de părinți afectează dezvoltarea și bunăstarea copiilor. Rezultă astfel că motivul pentru care copiii ai căror părinți au divorțat au stimă de sine mai scăzută în medie decât ceilalți copii este faptul că tipul de familie care apare ca rezultat al divorțului este mai puțin capabil să ofere siguranță și un mediu propice socializării. (Kirby, 2002). Funcțiile familiei s-au deplasat de la cele instrumentale economice la cele expresiv emoționale; una dintre cele mai importante funcții ale familiei este socializarea copiilor; familia se constituie într-un fundal socioafectiv pentru copii (Iluț, 2005). Socializarea primară este prima etapă a procesului și coincide cu perioada copilăriei. Copilul achiziționează cunoștințe, deprinderi, valori, atitudini și comportamente și astfel

devine efectiv membru al societății. Persoanele semnificative din viața copilului mediază interiorizarea lumii sociale. Lumea socială apare copilului filtrată prin statutul social și profilul axiologic al persoanelor semnificative. Socializarea secundară presupune implicarea individului în relații cu diferite instituții specializate, trecerea de la lumea de „acasă” la una mai vastă și mai complexă, iar pe plan mental coincide cu dezvoltarea gândirii prin trecerea de la concret la abstract. Dacă lumea socializării secundare este radical diferită de cea internalizată prin prima socializare avem de-a face cu un proces de resocializare. Aceasta înseamnă că întreaga experiență de viață a individului este redefinită prin prisma prezentului (Iluț, 2001). Leena Alanen (1988) realizează o analiză a conceptului de socializare din perspectiva sociologiei copilăriei. Astfel, autoarea arată că socializarea era privită ca un proces social, cu efecte pe plan psihologic, prin internalizare, care perpetuează dihotomia între cel civilizat (adultul) și necivilizat (copilul) iar definiția socializării a fost interpretată ca fiind una elitistă, din perspectiva instituțiilor care au interesul de a se autoreproduce. În general, punctul de vedere al copiilor este fie exclus, fie se consideră în mod greșit că este identic cu acela al instituțiilor, copiii sunt văzuți ca obiecte pasive ale influențelor externe însă copiii trebuie văzuți ca fiind capabili să se implice în acțiuni sociale. Teoriile tradiționale ale socializării se axează pe trăsătura anticipatoare a copilăriei și consideră copilăria și maturitatea ca aparținând cu necesitate unor perioade diferite (Corsaro, 2008) însă știm că realitatea socială se construiește în experiența cotidiană. William Corsaro propune sintagma de „reproducere interpretativă”, care se referă la faptul că „copiii contribuie activ la conservare (sau reproducere) socială” (Corsaro, 2008, p.4). Această redefinire exprimă o extindere a ideii de socializare.

Printre modelele teoretice ale socializării se numără cel elaborat de Sigmund Freud, modelul dezvoltării psihosexuale sau cel elaborat de Jean Piaget (Iluț, 2001). Trecând de la un punct de vedere psihologic la unul sociologic, vom vedea că Charles Cooley este cel care a arătat că dezvoltarea umană, inclusiv abilitatea de a se percepe pe sine obiectiv și subiectiv, este un produs al interacțiunii cu alte ființe umane în grupuri sociale. Mai departe, Utilizând propriile observații dar și pe cele ale colegilor săi George Herbert Mead a ajuns la concluzia că atât mintea cât și sinele sunt produse sociale, rezultatul interacțiunilor indivizilor cu alți oameni (Bryjak și Soroka, 1989). Spera și

Matto (2007) elaborează modelul congruenței contextelor, cel care dezvoltă o nouă abordare pentru examinarea empirică a proceselor de socializare care caută să explice aceste diferențe socioculturale.

Procesul de socializare se desfășoară prin intermediul unor mecanisme. Abell și Gecas (1997) analizează importanța sentimentelor de rușine și vină pentru procesul de socializare, mai precis se analizează relația cu trei tipuri de control parental: inductiv, afectiv și coercitiv. Emoțiile reflexive (cele care presupun asumarea de roluri și conștiința de sine) susțin procesul de socializare. Vina și rușinea servesc ca autocenzori pentru depășirea limitelor care țin de norme și moralitate. Asumarea unui rol naște emoții în două moduri care fac legătura între controlul social și autocontrol: prin empatie și prin emoțiile care rezultă ca urmare a privirii asupra propriei persoane din perspectiva celorlalți. Părinții caracterizați ca având comportament inductiv oferă copiilor informații verbale despre ce e bine și ce e rău, iar Abell și Gecas (1997) arată că acest stil e relaționat pozitiv cu stima de sine. Comportamentul afectiv al părinților (în contexte socializatoare) presupune retragerea gesturilor de afecțiune pentru a obține răspunsul dorit de la copii. Stilul parental coercitiv se bazează pe amenințări sau forță fizică pentru a obține ascultarea copiilor și este asociat negativ cu capacitatea copiilor de a rezista comportamentelor interzise. O altă fațetă a procesului de socializare poate fi descrisă prin intermediul atribuirilor asociate de părinți copiilor. Atribuirile despre copii depind de scopurile, dispozițiile și abilitățile sociale ale părinților (ei sunt cei care percep) pentru că acestea influențează sistematic comportamentul copiilor. Odată formulate, dispozițiile atribuite copiilor de către părinți influențează reacția acestora față de copii (și, prin urmare, experiențele socializatoare ale copiilor) și percepția copiilor față de propria persoană și față de cum ar trebui să se comporte (Dix, 1993).

Familia este una dintre cele mai importante instanțe socializatoare. Independent de societatea în care este plasată, familia are o structură și scheme de interacțiune care au un efect asupra copiilor. Familia introduce copiii în lumea relațiilor interpersonale, ei sunt îngrijiți pentru că sunt dependenți și primesc atenție pentru sociabilitatea lor. Pe măsură ce trece timpul ei devin conștienți de prezența altor persoane (și de dorințele, interesele acestora), învață să împartă spațiul (resursele) cu alte persoane iar interacțiunile presupun afecțiune, disciplină etc.; copilul își dezvoltă capacitatea de a interacționa cu alte

persoane. Familia este primul grup de referință al copilului, îi adoptă normele, valorile și practicile de evaluare a propriului comportament (Elkin și Handel, 1984). Școala este o altă instanță de socializare, iar în cele ce urmează vom discuta rezultatele unor studii ce compară mai multe instanțe socializatoare. Barber și Olsen (1997) au analizat experiențele tinerilor în patru contexte: familia, prietenii, școala și vecinătatea. Principii semnificative de socializare, analizate de obicei în familie, au fost analizate în cele patru contexte (din acest punct de vedere studiul citat este explorativ). Pe baza rezultatelor cele patru contexte pot fi ierarhizate: familia și prietenii au un rol important, pozitiv, în viața tinerilor, în vreme ce la școală sunt raportate mult mai puține experiențe pozitive. Experiențele în familie prezic depresia, experiențele de la școală prezic notele. Rapoport (1989) propune un cadru conceptual, susținut de dovezi empirice, în care experimentarea și controlul sunt percepute ca dimensiuni independente care coexistă în cadrul fiecăreia dintre cele trei mari instanțe socializatoare în adolescență: părinții, școala și grupul de prieteni. Rezultatele ne arată că există o diferențiere clară între cele două dimensiuni pe fiecare instanță. Instanțele socializatoare sunt diferite între ele în sensul că cele două dimensiuni se transformă în patternuri de socializare.

Al treilea capitol începe cu perspective teoretice asupra divorțului. Plecând de la analogii cu alte procese Guttman (1993) a elaborat un model teoretic al procesului de divorț, care pune accentul pe elementele comune tuturor divorțurilor: divorțul este o criză atât familială cât și individuală, presupune riscuri psihologice dar și ocazii de dezvoltare, procesul poate fi analizat pe diferite etape care sunt caracterizate de diferențe calitative ale preocupărilor și gradului de gestionare a problemelor. Din perspectivă sistemică se poate elabora un model care va reflecta schimbările din interiorul familiilor (Robinson, 1991). Din perspectiva interacționismului simbolic vedem că membrii familiei interacționează între ei pe baza definițiilor acordate reciproc, și viața de familie este rezultatul construirii și reconstruirii realității simbolice (Iluț, 2005). Teoria rolurilor sociale se concentrează pe stresul și tensiunile relativ constante asociate anumitor roluri. Traiul ca individ divorțat presupune deseori izolare socială, lipsa suportului social, dificultăți economice, responsabilități sporite față de copii (pentru părinți) sau factori de stres asociați responsabilităților față de copil, de exemplu custodia (Amato și Booth, 1991). Din perspectivă conflictualistă familia este văzută ca un sistem de reglementări

conflictuale permanente și reproduce la scară mică conflictele existente între clase (Mihăilescu, 1993). Mișcările feministe au continuat tradiția conflictualistă și au contribuit la redefinirea rolurilor de gen și a așteptărilor de rol (Iluț, 2005). Din perspectiva teoriei costurilor și beneficiilor creșterea ineficienței uniunii maritale sporește atractivitatea părăsirii acesteia (Ono, 1998). Teoria oportunităților macrostructurale se bazează pe conceptul de alternative maritale și arată că șansele destrămării unei căsnicii cresc dacă unul dintre soți se percepe ca fiind atractiv și își găsește un nou partener (South, Trent și Shen, 2001). Teoria crizei și perspectiva divorț – stres – adaptare sunt paradigme care permit explicarea fenomenelor asociate divorțului. Disoluția maritală este o criză de viață care are efecte negative asupra sănătății mintale, și poate fi văzută ca o provocare care îi stresează puternic pe cei implicați (Johnson și Wu, 2002). Perspectiva divorț – stres – adaptare se concentrează pe efectele tensiunilor premergătoare divorțului asupra copiilor și adulților implicați și asupra modului în care aceștia gestionează aceste tensiuni (Amato, 2000). Teoria selecției sociale arată că nivelele ridicate de stres ale celor divorțați rezultă din selecția de oameni cu sănătate mintală precară care divorțează. Așadar, una dintre explicațiile diferenței nivelurilor de stres între persoanele căsătorite și cele divorțate este aceea că persoanele căsătorite care au probleme de sănătate mintală preexistente sunt deseori inadecvați (nu fac față rolului de persoană căsătorită) și de aceea au șanse mai mari să divorțeze decât persoanele care nu au acest gen de probleme (Johnson și Wu, 2002). Teoria eului saturat explică divorțul prin faptul că paradigma postmodernă promovează un eu multiplu sau un sine saturat, iar indivizii divorțează datorită conflictelor între propriile euri (Lyle și Gerhart – Brooks, 1999). Din perspectiva istoriei vieții, Umbertson (2005) pune accentul pe multidimensionalitatea timpului (ex. vârstă, durata căsătoriei, trecerea anilor) ca și pe tranzițiile familiale (aparitia copiilor, golirea sau reumplerea cuibului). Ipoteza că evenimentele și circumstanțele dintr-o generație poate avea efecte pe termen lung pentru generațiile următoare (Amato și Cheadle, 2005) rezultă din perspectiva cursului vieții astfel încât în cele ce urmează vom discuta rezultatele unui studiu care are ca scop analiza legăturii dintre generația bunicilor (G1) și cea a nepoților (G3). În comparație cu adulții proveniți din familii care nu au divorțat, adulții care provin din familii ce au divorțat au tendința de a merge mai puțin la școală (au nivel educațional scăzut) să aibă venituri mai mici, să facă parte din cupluri cu

dificultăți de adaptare, să aibă legături mai slabe cu părinții și să prezinte simptome de disconfort psihologic. Relația dintre divorțul părinților și bunăstarea copiilor nu este directă și lineară dar prezintă un risc și în anumite cazuri (dacă legătura între tată și copil este slabă) efectele estimate sunt destul de puternice.

Teoriile despre migrație pot fi clasificate în mai multe categorii: avem studii despre migrație și studii despre sedentarizare; plecând de la disciplina în cadrul căreia a fost elaborat studiul, avem studii economice, sociologice și antropologice. O a treia distincție se poate face între studiile micro – macro: cele care se concentrează pe acțiunea actorilor și a rețelelor sociale spre deosebire de cele care se concentrează pe analizele structurale (Horvath și Anghel, 2009). Teoria care pare să se potrivească cel mai bine migrației românilor pare a fi cea a rețelelor sociale. Teoria rețelelor sociale pleacă de la observația că mai mulți migranți proveniți dintr-o oarecare zonă au tendința să se deplaseze spre aceeași zonă – țintă. Rețeaua de migrație este suportul care permite migranților să se deplaseze de la o zonă la alta. Inițial apar pionierii migrației care inițiază formarea rețelei, urmată de constituirea propriu zisă a acesteia, în vreme ce ultima etapă presupune migrația de masă. Pentru înființarea rețelelor este nevoie de o serie de mecanisme constitutive. Un alt aspect al migrației este vizualizat prin analiza instituțională: în cadrul studiilor despre migrație se orientează spre instituțiile care susțin migrația, avem rețele de migranți, despre care am vorbit deja, dar și alte instituții cum ar fi biserica, care susțin migrația (Horvath și Anghel, 2009).

Prima dintre teoriile aplicate în vederea explicării efectelor divorțului asupra copiilor este perspectiva învățării sociale. copiii care sunt martori la relație între părinți lipsiți de abilități de comunicare sănătoasă pot deveni adulți cu abilități de relaționare slab dezvoltate și un inventar de comportamente interpersonale care vor submina satisfacția și stabilitatea maritală (Amato și Cheadle, 2005). Teoria dezvoltării social – cognitive arată că răspunsul copilului la divorțul părinților poate fi analizat în termenii dezvoltării social – cognitive și a abilităților de relaționare interpersonală (Guttman, 1993). Teoria atașamentului arată că acei copii care au o bună relație cu părinții se simt în siguranță din punct de vedere emoțional, percep relațiile interpersonale într-o manieră pozitivă, au încredere în oameni, spre deosebire de copiii care au o relație distantă sau chiar ostilă cu părinții, și în consecință se simt nesiguri din punct de vedere emoțional și

au dificultăți când depind de alți oameni (Amato și Cheadle, 2005). Perspectiva capitalului social și economic a fost deseori testată și este prezentă în foarte multe studii, sub diverse nume. Un astfel de exemplu este cel oferit de Jackson și Scheines (2005) care arată că factorii socio-economici influențează dezvoltarea copilului prin intermediul impactului asupra familiei și a proceselor intrafamiliale. Perspectiva stresului arată că divorțul este o sursă de tensiune și anxietate pentru copiii (Amato și Booth, 1991). Divorțul părinților aduce cu sine schimbări care se constituie într-o importantă sursă de stres pentru copil; gravitatea efectelor divorțului depinde de numărul și intensitatea acestor schimbări – tranziții (Moxnes, 2003; Kelly, 2003). Aplicarea perspectivei selecției în cazul copiilor arată că problemele comportamentale observate la copii pe parcursul disoluției căsniciei părinților vor putea fi observate și pe parcursul propriei căsnicii (Amato, 2000). Teoria sistemelor familiale arată că separarea părinților este o problemă pentru copil pentru că are ca rezultat modificarea structurii familiei; problemele generate de aceste schimbări sunt evitate dacă familia mononucleară dinainte de divorț devine una binucleară după divorț (Moxnes, 2003). Teoria controlului social arată că relațiile sociale puternice, în special acelea dintre părinți și copii fac ca probabilitatea implicării copilului în comportamente indezirabile din punct de vedere social să scadă, în vreme ce teoria socializării avansează ideea că sprijinul, supravegherea și modelele de comportament oferite de părinți afectează dezvoltarea și bunăstarea copiilor; în contextul separării influența benefică a acestora se va reduce (Kirby, 2002). Din perspectivă constructivistă observăm că anumite relații și aranjamente sociale generate de divorț sunt încă în curs de definire (nu avem patternuri stabilite) și pot fi studiate prin cu ajutorul metodelor constructiviste. În acest context diversitatea a crescândă a aranjamentelor de locuire pentru tați și copii în zilele noastre trebuie recunoscută (Marsiglio și alții, 2000).

Teoriile care încearcă să descrie locul copiilor în procesul de migrație sunt în curs de dezvoltare. Un astfel de exemplu de oferă studiul realizat de Leah Schmalzbauer (2004). Datele provin dintr-un studiu calitativ desfășurat pe parcursul a doi ani. Ideile teoretice s-au dezvoltat pe măsura desfășurării studiului (a rezultat ceea ce numim teorie emergentă). Pe scurt, studiul a arătat că acei copii care rămân acasă în urma mamelor migrante sunt îngrijiți de alte femei care joacă rolul de mame ale comunității, mai degrabă decât de tații lor.

Capitolul patru are subsumate trei cercetări. Prima dintre ele este calitativă și a fost realizată pe baza prelucrării unor interviuri realizate cu copii. Premisele teoretice sunt cele discutate deja, iar ghidul de interviu a fost unul semistructurat, cu teme cu ar fi diferite dimensiuni ale relației părinte – copil, tipul familiei, situația socioeconomică, tranzițiile parcurse de copii și chestionare referitoare la stima de sine și nivelul de stres resimțit. Ipotezele analizează legătura între tipul familiei (intactă, părinți divorțați sau plecați la muncă) și percepția situației economico-financiare, legătura între stima de sine a copilului și calitatea relației cu părinții și aparținătorii și legătura între tranzițiile parcurse și intensitatea acestora și stresul resimțit de copil. Condiția intrării în eșantion a fost ca elevul să locuiască în altă structură decât cu ambii părinți. Dintre copii unii locuiau cu bunicii, alții cu unul dintre părinți, fie mama sau tata, iar un copil locuia în chirie (fără părinți sau rude), unii locuiau în familii reconstituite, cu noul soț al mamei sau soția tatălui și eventual cu frați vitregi.

În ceea ce privește situația financiară a familiei, rezultatele arată că cei mai mulți dintre copii fie nu au sesizat, fie nu și-au amintit ca situația financiară a familiei să se fi înrăutățit o dată cu divorțul. Există părinții (tați) care sunt deficitari la capitolul calității parentale (nu își văd copiii, nu își respectă promisiunile, consumă cantități mari de alcool în prezența sau cu știința copiilor) însă își respectă angajamentele financiare și atunci când le este cerut ajutorul îl acordă. În cazul copiilor care au părinți plecați în străinătate la muncă, este evident că aceștia au plecat din motive financiare și de cele mai multe ori copiii afișează înțelegere pentru părinții lor: „a plecat pentru că aveam nevoie de bani”. Copiii ai căror părinți au plecat în străinătate locuiesc cu bunicii și au locuit cu bunicii și înainte ca părinții să plece, deci este foarte probabil ca părinții acestor copii să nu fi avut posibilități financiare să se separe din punct de vedere locativ de propriii lor părinți. Prima ipoteză se confirmă parțial: toți copiii care au părinți plecați în străinătate nu au nici un fel probleme financiare, părinții le trimit bani ca să își cumpere ceea ce își doresc, însă cei mai mulți dintre copiii ai căror părinți au divorțat nu au sesizat diferențe între situația financiară de dinainte și după divorț, în anumite cazuri nu au sesizat diferențe pentru că atunci când părinții au divorțat erau prea mici și nu își mai amintesc cum anume a evoluat situația.

A doua ipoteză a testat posibila legătură între calitatea relației cu părinții sau aparținătorii și stima de sine a copilului. Rezultatele arată că această relație poate influența stima de sine și bunăstarea copilului. Calitatea relației dintre copii și părinți variază pe un interval unde la un capăt sunt copiii care nu au nici un fel de legătură cu părinții biologici (tații) sau întâlnirile cu aceștia sunt atât de rare iar sprijinul părintelui pentru copil lipsește cu desăvârșire încât aproape putem considera relația ca fiind inexistentă iar la celălalt capăt al intervalului sunt copiii care țin legătura cu părinții lor, se întâlnesc sau vorbesc zilnic la telefon, primesc atenție, sprijin moral și material din partea părinților, ajutor la teme, sau alte beneficii, în cazul în care copilul are nevoie de ele. Undeva la mijloc putem plasa copiii ai căror părinți țin legătura cu ei, uneori le acordă chiar sprijin financiar, însă nu le acordă atenția de care copiii au atâta nevoie. Într-unul din cazurile studiate, în care situația financiară și socială a familiei este foarte bună, fetița a declarat că nu își iubește părinții, că nu are nevoie să îi vadă și că ar fi foarte bine dacă nu i-ar mai întâlni și ar rămâne doar cu bunicii. Deficiențele relației părinte copil se vădese atunci când copiii declară că nu își iubesc părinții, când nu își mai amintesc cum arată acesta, pentru că nu l-au văzut de mai mulți ani (deși între timp a trecut prin orașul de reședință al copilului dar nu a găsit timp să îl întâlnească), copilul percepe părintele ca fiind distant, îi este rușine să apeleze la el atunci când are probleme, nu (prea) are încredere în părinte: „nu se prea ține de promisiuni,..., mai rar...păi a spus acum două luni că vine în vacanța de vară și n-a venit și d-astea” și crede „că ar trebui să-și ceară iertare măcar”(Subiectul 2). În ciuda promisiunilor încălcate copilul așteaptă în continuare ca părintele să vină „o să vină de ziua mea” (subiectul 2, băiat, 12 ani, nu și-a văzut tatăl de 4 ani). Mama acționează uneori ca mediator între fostul soț și copil: „mă mai sună, îl mai sună și mama... îi mai dă bip, și mă sună înapoi” (subiectul 2) confirmând unele observații din literatura de specialitate (Baum, 2006). În alte situații relația părinte – copil suferă deși cei doi se întâlnesc aproape săptămânal: ”dar nu știu, când bea...de exemplu când... el nu bea că îi șofer și nu bea în timpul săptămânii decât sâmbătă sau duminică când plecăm la bunica atuncea mai bea și.... strigă la mine” (subiectul 3). În aceste cazuri copiii suferă, de obicei pentru o perioadă foarte lungă de timp, astfel încât, în lipsa unui model, abilitățile de relaționare ale copilului sunt deficitare. Unii copii evită să califice relația cu părinții ca fiind proastă, însă așa reiese din descriere: „mm ... am o relație destul

de bună, nu mă înțelege ... mă sună, și dacă mă sună ne certăm” (subiectul 7). Chiar dacă tații renunță la orice inițiativă de a păstra legătura cu propriii copii uneori aceștia din urmă încearcă ei reluarea legăturii „adică eu i-am trimis vederi de la mare și el n-a răspuns” (subiectul 12). Firesc și sănătos pentru copii este ca aceștia să apeleze la părinți atunci când au probleme, de aceea dacă o adolescentă de 15 ani răspunde întrebării la cine apelezi dacă ai probleme cu „nu prea apelez la nimeni, îmi rezolv eu singură problemele” (subiectul 7) putem spune că respectiva adolescentă este independentă dar și că ar fi bine, probabil, ca părinții să-i acorde mai multă atenție. Copiii își manifestă uneori reținerea față de comportamentul părinților, la adresa faptului că „au plecat amândoi și m-au lăsat aici singură ... tot asta că m-au lăsat singură” (subiectul 10) sau spun că „câteodată tata mă supără ... că nu se ține de promisiune” (subiectul 16). În opoziție cu aceste cazuri sunt acei părinți care, deși nu locuiesc cu copiii lor, trec în fiecare zi pe la ei, ca să îi ajute la matematică, de exemplu, sau comunică telefonic și pe internet zilnic în cazul în care nu locuiesc în aceeași localitate. Foarte puțini sunt copiii care califică relația cu părinții în termeni drastic-negativi, majoritatea adoptă un limbaj evaziv. Mai mulți copii (subiectul 1, subiectul 2, subiectul 3, subiectul 12) au menționat problemele legate de consumul de alcool al taților sau al altor rude (bunica). Una dintre mame s-a împăcat cu tatăl însă „după aia iară a început că au fost probleme cu băutura și de-alea la tata” (subiectul 12).

Ultima ipoteză testează efectele tranzițiilor. În cazul mutărilor intensitatea tranziției depinde de distanța față de zona inițială de rezidență. Pentru copii mutarea dintr-un cartier în altul presupune fie schimbarea școlii, fie parcurgerea unei distanțe mai mari zilnic pentru a rămâne la școala inițială, iar în eșantionul nostru sunt copii care au schimbat orașul, de cel puțin două ori (s-au mutat din orașul de rezidență inițial după care au revenit), iar într-un caz copilul a locuit pentru un an într-o altă țară. Între separarea în fapt a părinților și divorțul legal poate trece mult timp. Părinții unui copil se separaseră de 4 ani dar divorțaseră doar de unul iar părinții altui copil nu divorțaseră încă, însă aveau noi parteneri „nu, încă nu au divorțat,..., nu, deci mama e cu cineva și tata e cu cineva” (subiectul 10), perioadă ce este de tranziție, probabil resimțită ca atare și de copii. Dacă ar fi să însumăm numărul de mutări ale acestor copii și numărul de kilometri asociat acestor mutări ar ieși un număr foarte mare. Ipoteza cu numărul trei se confirmă parțial: există

copii stresați (moderat, pe scala folosită pentru a măsura stresul) care au parcurs mai multe tranziții, însă există și copii stresați (de asemenea moderat) care nu s-au mutat niciodată, după cum există și copii care s-au mutat de mai multe ori, uneori și în alte orașe, care nu se simt împovărați.

Al doilea studiu este unul cantitativ și pleacă de la premisa că pentru bunăstarea copilului mai importantă decât structura familiei este calitatea relației părinte copil. Plecând de la teoriile existente în literatura de specialitate, dar și de la rezultatele cercetării prezentate anterior în acest capitol, am elaborat un set de ipoteze care testează natura relației între tipul familiei (dacă părinții sunt căsătoriți, divorțați sau plecați la muncă în străinătate) și calitatea relației părinte - copil, pe de parte, și adaptarea copilului pe de altă parte. Am utilizat ca indicatori ai bunăstării (adaptării) copilului stima de sine, măsurată prin intermediul scalei Rosenberg (Brinkerhoff și White, 1988), consumul de alcool, fumatul, adaptarea școlară (care include conflictele în care se implică copilul, dacă și câți prieteni are la școală și media pe ultimul semestru). Ipotezele compară, pe rând, copiii care provin din familii intacte cu cei ai căror părinți au divorțat și cu cei ai căror părinți au plecat la muncă în străinătate în funcție de stima de sine, fumat, consum de alcool și adaptare școlară. De asemenea, se analizează legătura între aceste variabile dependente și calitatea relației cu fiecare părinte în parte. Un alt set de ipoteze analizează legătura între percepția situației financiare și tipul familiei. Ultima parte a fost dedicată unei comparații pe genuri, sugerată de rezultatele analizei de regresie logistică, și medii de proveniență, respectiv urban – rural.

Cercetarea a fost realizată în luna aprilie 2008 pe un eșantion de 568 de elevi care participă la cursurile școlilor din județul Cluj. Școlile au fost selectate aleator și din fiecare școală a fost ales un nivel (o clasă dintre nivelele 6 - 12), în așa fel încât proporțiile elevilor de diferite vârste din eșantion să fie asemănătoare. Am supradimensionat numărul copiilor care au părinți divorțați sau plecați la muncă pentru a face comparații, iar în perioada aprilie – mai 2009 am aplicat un nou set de chestionare unor copii ai căror părinți sunt plecați la muncă în străinătate sau au divorțat, în așa fel încât eșantionul să cuprindă un număr de subiecți suficient de mare, care să permită comparații.

Rezultatele cercetării sunt redată sub o formă succintă în următoarele tabele:

Tabel 4.13: Sinteza relațiilor între variabilele dependente și variabilele independente:

Variabila independentă		Părinți divorțați		Părinți plecați la muncă în străinătate (familie transnațională)		Calitatea relației cu mama	Calitatea relației cu tatăl	
Stima de sine (scala Rosenberg)		Compararea mediilor - testul t SS		testul t NS		Corelație / Regresie liniară SS	Corelație / Regresie liniară SS	
Fumat		Asociere - testul χ^2 NS		testul χ^2 NS		Regresie logistică SS	Regresie logistică SS	
Consum de alcool		Asociere - testul χ^2 SS		Asociere - testul χ^2 NS		Regresie logistică SS	Regresie logistică NS	
Adaptare școlară	Conflicte cu:	colegii	testul χ^2 NS	- testul t NS	Asociere - testul χ^2 NS	testul t NS	Regresie liniară SS	Regresie liniară SS
		profesorii	testul χ^2 NS		Asociere - testul χ^2 NS			
		regulamentul școlar	Asociere - testul χ^2 NS		Asociere - testul χ^2 NS			
	Prietenii printre colegi		Asociere - testul χ^2 - NS		Asociere - testul χ NS		Regresie logistică SS	Regresie logistică NS
	Media pe ultimul semestru		Compararea mediilor - testul t SS		Compararea mediilor - testul t SS		Regresie SS	Regresie SS

Notă: NS = nesemnificativ statistic

SS = semnificativ statistic

Observăm că avem ca legături semnificative statistic calitatea relației cu mama și toate variabilele dependente. De asemenea mediile pe ultimul semestru sunt mereu mai mari la grupul de control.

În tabelul următor avem comparația pe genuri și medii de proveniență:

Tabel 4.38: Sinteza diferențelor pe genuri și medii de proveniență

			Diferențe pe genuri	Diferențe urban rural
Calitatea relației cu mama			Compararea mediilor (testul t) NS	Compararea mediilor (testul t) NS
Calitatea relației cu tatăl			Compararea mediilor (testul t) NS	Compararea mediilor (testul t) NS
Stima de sine (scala Rosenberg)			Compararea mediilor (testul t) SS	Compararea mediilor (testul t) SS
Fumat			Asociere (testul χ^2) – SS	Asociere (testul χ^2) – NS
Consum de alcool			Asociere (testul χ^2) – SS	Asociere (testul χ^2) – SS
Adaptare școlară	Conflicte cu:	Colegii	Asociere (testul χ^2) – NS	Asociere (testul χ^2) – NS
		profesorii	Asociere (testul χ^2) – SS	Asociere (testul χ^2) – SS
		regulamentul școlar	Asociere (testul χ^2) – SS	Asociere (testul χ^2) – SS
	Prietenii printre colegi		Asociere (testul χ^2) – SS	Asociere (testul χ^2) – NS
	Media pe ultimul semestru		Compararea mediilor (testul t) SS	Compararea mediilor (testul t) – SS

Notă: NS = ne semnificativ statistic

SS = semnificativ statistic

Stima de sine este semnificativ mai mare la băieți și la copiii proveniți din mediul urban. De asemenea băieții fumează mai mult, consumă alcool mai mult, se implică mai degrabă în conflicte și au medii mai mici. Copiii proveniți din rural consumă mai puțin alcool, se implică mai puțin în conflicte dar au note mai mici.

În general, rezultatele cercetării noastre confirmă rezultatele altor studii, cu anumite tendințe mai puternice sau mai slabe sau mai slabe decât în alte cazuri. Aș remarca însă în primul rând un aspect particular la rezultatelor cercetării de față care arată că situația familiei, adică dacă părinții sunt căsătoriți, divorțați sau plecați la muncă, are foarte puțină importanță, confirmând rezultatele obținute cu ocazia altor cercetări: efectele directe ale divorțului asupra copiilor sunt practic inexistente. Ele sunt mediate de calitatea stilului parental (Hetherington, 1999), și observația că procesele din cadrul familiei explică mai mult din bunăstarea copilului decât tipul familiei (Guttman, 1993).

A treia cercetare pleacă de la premisa că fiecare clasă de elevi ajunge să alcătuiască o rețea socială. Copiii se cunosc între ei și își atribuie reciproc diferite trăsături. Pe de altă parte, fiecare copil vine dintr-o familie și e firesc ca aceasta să își pună amprenta asupra personalității copilului, căci este prima instanță socializatoare. Dintre multiplele trăsături care pot caracteriza o familie am ales și măsurat calitatea relației părinte - copil și am încercat să analizăm legătura dintre aceasta și felul în care este perceput copilul de colegii săi. Ipotezele testate arată că acei copii care sunt percepuți ca fiind sociabili (prietenosi, comunicativi sau săritori) au o bună relație cu părinții, în vreme ce aceia care sunt percepuți ca fiind agresivi sau retrași caracterizează relația ca fiind mai puțin bună (au conflicte mai des cu părinții și primesc pedepse mai des). Eșantionul a inclus elevii a trei clase, două de a - VI-a și cealaltă de a VIII-a, clase de elevi înscriși la cursurile unui liceu din Cluj Napoca. Pentru a testa validitatea ipotezelor am analizat individual relația dintre imaginea copilului în ochii colegilor și calitatea relației cu părinții, căci numărul de subiecți incluși în eșantion este prea mic pentru a testa legătura statistică. Rezultatele arată că în fiecare clasă există un copil care a fost ales de colegii săi în mai mare măsură de oricare alt copil din clasă. Fiecare dintre cei trei copiii cu cel mai mare punctaj la dimensiunea abilități de relaționare caracterizează relația cu propriii părinți ca fiind bună, astfel încât putem spune că ipoteza 1 se confirmă. În ceea ce privește ipoteza doi, și aceasta se confirmă. În fiecare dintre cele trei clase există un individ care „domină” clar clasamentul și fiecare dintre acești subiecți caracterizează relația cu părinții ca fiind conflictuală. În cazul ipotezei cu numărul trei rezultatele sunt mai nuanțate decât în cazul primelor două. În prima dintre clasele de a vi-a și în clasa a viii-a avem mai mulți copiii considerați de colegii lor ca fiind retrași. Știm despre subiectul B D, din clasa vi-a - 2 că are conflicte cu părinții zilnic. Pentru a analiza relația dintre cele două variabile (calitatea relației părinte – copil și retragerea), pentru clasa a vi-a, respectiv pentru clasa a VIII-a am transformat cele două variabile, obținând două variabile calitative, cu trei categorii pentru variabila retragere și două categorii pentru variabila calitatea relației părinte – copil. Am testat legătura dintre cele 2 variabile și ipoteza se confirmă la un nivel de semnificație de 10%. Ca și alte studii, cercetarea de față are atât calități cât și limite. Dintre punctele pozitive voi aminti doar faptul că abordarea efectelor divorțului și a calității relației părinte – copil prin intermediul percepției colegilor de clasă este

inovatoare. Printre limitele studiului se numără și aceea că semnificația statistică a legăturilor analizate nu a fost testată. Motivul este numărul totuși mic de subiecți incluși în eșantion. Sperăm că acest neajuns va fi remediat cu ocazia unor cercetări viitoare.

Legătura între cele trei cercetări ține de faptul pe baza rezultatelor primei cercetări s-a definit domeniul de cercetare al celei de-a doua, dar și faptul că rezultatele (obținute cu ajutorul a trei metode) se confirmă unele pe altele: calitatea relației cu părinții este mai importantă pentru bunăstarea copiilor decât tipul familiei.

Bibliografie

- Alanen L. (1988) Rethinking Childhood în *Acta sociologica*, 31.
- Abell E., Gecas V. (1997) Guilt, Shame and Family Socialization: A Retrospective Study în *Journal of Family Issues*, 18.
- Amato P. R., Booth A. (1991) Consequences of Parental Divorce and Marital Unhappiness for Adult Well-Being în *Social Forces*, 69, 3.
- Amato, Paul R. (2000) The Consequences of Divorce for Adults and Children în *Journal of Marriage and Family*, 62, 4.
- Amato, P. R., Sobolewski, J. M. (2001) The Effects of Divorce and Marital Discord on Adults Children's Psychological Well-Being în *American Sociological Review*, 66, 6.
- Amato P. R. (2003) Reconciling Divergent Perspectives: Judith Wallerstein, Quantitative Family Research, and Children of Divorce în *Family Relations*, 52, 4.
- Amato P. R. Cheadle, I. (2005) The Long Reach of Divorce: Divorce and Child Well Being Across Three Generations în *Journal of Marriage and Family*, 67,1.
- Arendell, T. (1992) After Divorce: Investigation into Father Absence în *Gender Society*, 6.
- Avenevoli, S., Sessa, F. M., Steinberg, L. (1999) Family Structure, Parenting Practices, and Adolescent Adjustment: An Ecological Examination în E. M. Hetherington (ed.) *Coping with Divorce, Single Parenthood and Remarriage: A Risk and Resilience Perspective*, Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah.
- Bădescu, G., Stoian, O., Tănase, A. (2009) „Efecte culturale ale migrației forței de muncă din România” în Anghel, R., Horvath, I. (coord) *Sociologia migrației. Teorii și studii de caz românești*, Polirom, Iași.
- Barber B. K., Olsen J. A. (1997) *Socialization in Context: Connection, Regulation and Autonomy in the Family, School and Neighborhood and with Peer*, Journal of Adolescent Research, 12.
- Baum, N. (2006) Postdivorce Paternal Disengagement: Failed Mourning and Role Fusion în *Journal of Family and Marital Therapy*, 32, 2.
- Brinkerhoff, L., White, L. K. (1988) *Sociology*, West Publishing Company, New York.

- Bryjak, G. J., Soroka M. P. (1989) *Sociology: Cultural Diversity in a Changing World*, Allyn and Bacon, Boston.
- Corsaro, W. A. (2008) *Sociologia copilăriei*, International Book Acces, Cluj – Napoca.
- Dawber, T., Kuczynski, L. (1999) The Question of Ownness: Influence of relationship Context on Parental Socialization Strategies, *Journal of Social and Personal Relationships*, 16.
- Dix, T. (1993) Attributing dispositions to children: An Interactional Analysis of Attribution in Socialization, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 19.
- Elkin F., Handel G.(1984) *The Child and the Society – The Process of Socialization*, Random House, New York.
- Fine, Mark A., Coleman Marilyn, Ganong, Lawrence H. (1999) A Social Constructionist Multi-Method Approach to Understanding the Stepparent Role în E. M. Hetherington (ed.) *Coping with Divorce, Single Parenthood and Remarriage: A Risk and Resilience Perspective*, Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah.
- Florwerdew, J., Neale, B. (2003) Trying to Stay Apace: Children with Multiple Challenges in their Post – Divorce Family Lives, *Childhood*, 10.
- Hetherington, E. M. (1999) Should We Stay Together for the Sake of Children în E. M. Hetherington, (ed.) *Coping with Divorce, Single Parenthood and Remarriage: A Risk and Resilience Perspective*, Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah.
- Guttman, J. (1993) *Divorce in a Psychosocial Perspective: Theory and Research*, Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Hillsdale.
- Iluț P. (2001) *Sinele și cunoașterea lui: teme actuale de psihosociologie*, Polirom, Iași.
- Iluț, P. (2005) *Sociopsihologia și antropologia familiei*, Polirom, Iași.
- Jonhson, D. R. Wu, J. (2002) An Empirical Test of Crisis, Social Selection, and Role Explanations of the Relationship Between Marital Disruption ans Psychological Distress: A Pooled Time – Series of Four Wave Panel Data, *Journal of Marriage and Family*, 64, 1.

- Kelly, J. B. (2003) Changing Perspectives on Children's Adjustment Following Divorce: A View from the United States, *Childhood*, 10.
- Kirby B. J. (2002) The Influence of Parental Separation on Smoking Initiation in Adolescents, *The Journal of Health and Social Behaviour*, 43, 1.
- Lyle R. R., Gerhart – Brooks, D. R. (1999) Postmodernism and Divorce: Reflections on Gergen's Notion of the Saturated Self in Relation to Modern Divorce, *The Family Journal*, 7.
- Marsiglio, W., Amato, P., Day, R. D., Lamb, M. E. (2000) Scholarship on Fatherhood in the 1990s and Beyond, *Journal of Marriage and Family*, 62,4.
- McLanahan, S. S. (1999) „Father Absence and the Welfare of the Children” în E. M. Hetherington, (ed.) *Coping with Divorce, Single Parenthood and Remarriage: A Risk and Resilience Perspective*, Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah.
- Mihăilescu I. (1993) „Divorț” în C. Zamfir, L. Vlăsceanu L. (coord.) *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București.
- Mihăilescu I. (1993) „Familie” în C. Zamfir, L. Vlăsceanu L. (coord.) *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București.
- Miller-Day, M, Dodd A. H. (2004) Toward a Descriptive Model of Parent – Offspring Communication about Alcohol and Other Drugs, *Journal of Social and Personal Relationship*, 21.
- Moxnes, K. (2003) Risk Factors in Divorce: Perceptions of the Children Involved, *Childhood* 10.
- Ono, H (1998) Husbands' and Wives' Resources and Marital Disolution, *Journal of Marriage and Family*, 60, 3.
- Ooi, Y. P., Ang, R. P., Fung D. S. S., Wong G., Cai Y. (2006) The Impact of Parent – Child Attachment on Aggression, Social Stress and Self -Esteem, *School Psychology International*, 27.
- Parrenas, R. S. (2001) Mothering from Distance: Emotions, Gender and Inter-generational Relations in Filipino Transnational Families, *Feminist Studies*, 27, 2.
- Rapoport T. (1989) Experimentation and Control: A Conceptual Framework for the Comparative Analysis of Socialization Agencies în *Human Relations*, 42.

- Robinson, M. (1991) *Family Transformation through Divorce and Remarriage: A Systemic Approach*, Routledge, London.
- Ross, C. E., Mirowsky, J. (1999) Parental Divorce, Life- Course Disruption and Adult Depression, *Journal of Marriage and Family*, 61,4.
- Rotariu, T., Iluț, P. (1996) Socializare și educație în Rotariu, T., Iluț, P. (coord.) *Sociologie*, Editura Mesagerul, Cluj Napoca.
- Sandu, D. „Explorarea Europei prin migrații pentru muncă: 1990 - 2006” (2006) în Sandu, D. (coord.) *Locuirea temporară în străinătate. Migrația economică a românilor: 1990-2006*, Fundația pentru o societate deschisă, București.
- Shek, D. T. L. (2000) Parental Marital Quality and Well – Being, Parent Child Relational Quality, and Chinese Adolescent Adjustment, *The American Journal of Family Therapy*, 28,2.
- South, S. J, Trent K., Shen Y (2001) Changing Partners: Toward a Macrostructural – Opportunity Theory of Marital Dissolution, *Journal of Marriage and Family*,63,3.
- Spera C., Matto H. C. (2007) A Contextual – Congruence Model in Socialization în *Families in Society*, 88,4.
- Spillane – Grieco, E. (2000) Cognitive – Behavioral Family Therapy with a Family in High – Conflict Divorce: a Case Study, *Clinical Social Work Journal*, 28,1.
- Steitmatter, J., Jones, R, M. (1982) Perceived Parent and Teacher Socialization Styles on Self Esteem in Early Adolescence, *The Journal of Early Adolescence*, 2.
- Toth, G., Toth, A. (2007) „Câți copii au părinți migranți?” în Toth, G., Toth, A., Voicu, O., Ștefănescu, M. *Efectele migrației. Copii rămași acasă*, Fundația Soros România, București.
- Tufiș, P. A. (2007) „Influența plecării părinților în străinătate asupra rezultatelor școlare” în Toth, G., Toth, A., Voicu, O., Ștefănescu, M. *Efectele migrației. Copii rămași acasă*, partea a II-a, Fundația Soros România, București.
- Umbertson D., Williams K., Powers D., Chen M. D., Campbell, A. M. (2005) As good as It gets? A Life Course Perspective on Marital Quality, *Social Forces* 84,1.